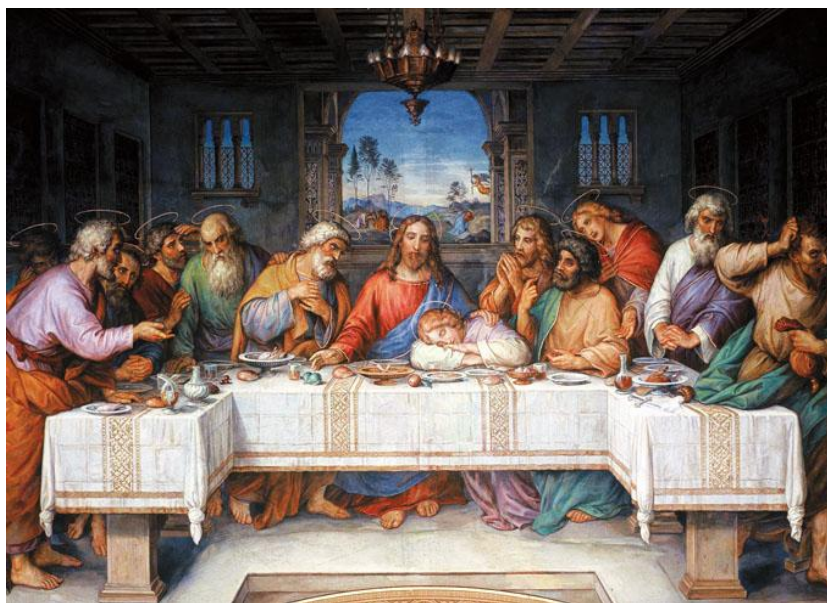

BIBLIJSKI MOTIVI NA FRESKAMA U ĐAKOVAČKOJ KATEDRALI (15)

10. POSLJEDNJA VEČERA

(Alexander-Maximilian Seitz, 1874.)

U predvečerje svoje muke sastao se Isus sa svojim najvjernijim prijateljima, apostolima, u svečanoj dvorani, na pashalnu gozbu. Židovske obitelji i prijatelji sastajali bi se tako svake godine te u zahvalnosti proslavili spomen na veliko Božje djelo - oslobođenja iz egipatskog ropstva. Isus, međutim, ne ostaje kod spomena na davni, slavni, starozavjetni događaj. On u toj prilici ustanovljuje novu gozbu, bratsku gozbu Novoga saveza. Novost je u ovome: on daje samoga sebe, pod prilikama kruha i vina, za jelo i piće. Ustanovljuje otajstvo, sakrament euharistije. Ustanovljuje Gozbu, znakoviti čin, koji treba ostati i onda kad on više ne bude bio vidljivo nazočan među svojim sljedbenicima.

Nije slučajno da ovaj čin ima oblik gozbe. Kad ljudi zajednički blaguju, uzajamno dijele kruh, piju iz zajedničkog pehara, među njima se stvara bliskost; prijateljska povezanost koja ostaje i kad nisu više zajedno. Zajednička gozba, kojoj je dio i međusobni razgovor, uvjet je uzajamnog povjerenja, naklonosti, pripravnosti na suradnju. U gozbi otkrivamo da nam je, poput hrane, potrebno i prijateljstvo. Isusovu posljednju večeru s apostolima bilježe sva četvorica

evanđelista. Izvješćuju da su se te večeri zbilja dva događaja: prvo, Krist je nagovijestio da će ga jedan od apostola izdati; drugo, Krist je utemeljio sakrament pričesti (euharistije) i pričestio apostole. Matej zapisuje: »Dok su blagovali, uze Isus kruh, blagoslovi ga pa razlomi, dade svojim učenicima i reče: 'Uzmite i jedite! Ovo je tijelo moje!' I uze čašu, zahvali i dade im govoreći: 'Pijte iz nje svi! Ovo je krv moja, krv Saveza, koja se za mnoge proljeva na otpuštenje grijeha'.« (Mt 26, 26-28).

Ranokršćanska umjetnost tumačila je sakrament euharistije slikama kruha i riba, osobito likovnim prikazivanjem Isusova čudesnog umnažanja kruha i riba i svadbe (gozbe) u Kani. Slike Posljednje večere dolaze relativno kasno, tek od petog stoljeća. Najprije na način antičkih gozbi: Krist i apostoli su oko niskog stola u polukrugu i u poluležećem položaju, oslonjeni na lakat. Stol je potkovast, takozvana sigma (grčko slovo). Mjesto kruha i kaleža s vinom, na stolu su ponajčešći simboli euharistije: pashalno janje ili ribe. Pomalo, s običajima vremena, apostoli za stolom sjede. Od 11. stoljeća stol je četverouglast, Krist u sredini, apostoli uokolo. Krist je prikazan različito: ili kad se obraća Judi ili kad upravo ustanovljuje euharistiju (tada obično drži u rukama kruh i vino) ili kad apostolima drži svoj oproštajni govor, što je vidljivo po govorničkoj gesti: uzdignutoj desnici. Ivan drži glavu na njegovim grudima (što je zapravo ostatak od načina slikanja apostola u poluležećem položaju i ilustracija evanđeoskog zapisa »onaj koga je Isus ljubio - bijaše za stolom Isusu uz grudi«, Iv 13, 23), a Juda je redovito na kraju stola, gotovo odijeljen od drugih. Ponekad je uz Judu naslikan đavao, kao ilustracija Ivanovog zapisa: Isus »umoči zalogaj, uze ga i dade Judi... Poslije toga zalogaja uđe u nj Sotona« (Iv 13, 127). Ostali učenici gledaju jedan u drugoga i pitaju se o svim ovim iznenadnim događajima.

Naročito je u Italiji Posljednja večera bila tema koja je slikana u refektorijima, redovničkim blagovaonicama. Od takvih, najpoznatija je slika Leonarda da Vincija u refektoriju samostana S. Maria delle Grazie u Milanu (1496./97.). Postala je uzorom mnogim kasnijim umjetnicima.

Seitzova slika

Mnoge tradicionalne elemente nosi u sebi i Seitzova freska u katedrali. Odmah uočavamo slični raspored osoba kao u Leonarda. Sve se događa u vrlo svečanoj dvorani. »Prostrt stol je u podobi uglaste potkove« (Milko Cepelić), Isus sjedi u sredini, predsjedajući stolu, apostoli su

mu zdesna i slijeva; svi su licem okrenuti prema gledatelju.

Isus je najistaknutiji lik. Smireno gleda preda se. Desnu je ruku položio na stol, a lijevu na rame Ivanovo. Već je bio izrekao svoj oporučni govor i utemeljio sakrament euharistije, pričestio apostole i učinio ih prvim svećenicima Novoga saveza. Izrekao je zatim i strašnu vijest: »Jedan će me od vas izdati« (Iv 13, 21). I zastao. Upravo to je čas koji donosi freska: Apostoli su zabezeknuti, »u nedoumici o kome se govori« (Iv 13, 22). Neki su od iznenađenja i ustali. Izrazi lica i pokreti ruku, u svakog su drugačiji, očituju čuđenje i pitanja: Tko je taj o kome govori? Zar iz njihove sredine? Dvojicu posebno uočavamo: Ivana, najbližeg Isusu, koji je, shvativši Isusov govor i djelo, prislonio glavu uz Isusa i mirno zatvorio oči, i Judu, najudaljenijeg od Isusa. Plan mu je otkriven. U bijesu koji mu je učas izobličio lice, u prvi se čas hvata za kosu, no istovremeno okreće glavu od Isusa i polazi dovršiti svoju izdajničku namisao. On jedini nema aureole oko glave!

Sol i bodež

Stol je prekriven velikim bijelim stolnjakom koji nosi slavonske ukrasne motive. Na stolu nema kaleža i hostije, kako bismo očekivali. Stari Seitz slijedi stariju ikonografsku tradiciju. Pred svakim je tanjur s mesom janjeta i ribe. Između tanjura su kruščići. Vino je u čašama i u vrlo lijepo oblikovanim bocama. Slijeva je neobična boca koja ima dva unakrsno savijena grlića. Na stolu ima i voća: jabuke, smokve, trešnje. Simboli bogatstva euharistijskog dara. Dva posebna znaka su pred Judom. Bodež, očiti znak njegovih urotničkih namjera i prosuta sol iz prevrnute soljenke. Sol, životno korisna tvar, od davnina ima i višestruko simboličko značenje. Blagovati s nekim »kruh i sol«, znak je normalnih međuljudskih odnosa. Sol označava trajnost i nepromjenjivost takvih odnosa. Zato se i danas u nekim krajevima simbolički »uzima« kod sklapanja ugovora, braka, prijateljske gozbe. Otuda i shvaćanje da prosuti sol, prevrnuti solenicu, znači nesreću i prekid prijateljstva. Upravo to je označio slikar kod Jude.

Drugi sadržaj

Kao i neke druge katedralne freske, i ova nosi u sebi još jedan sadržaj, prikazan diskretno, u perspektivi, manje uočljivo. Naime, za Isusovim leđima je velik, otvoreni prozor. Kroz njega gledamo istočnjački krajolik u kojem je Getsemanski vrt: večernje plavo nebo, gorje u daljini, obrasle brežuljke s visokim, pomalo stiliziranim, stablima. I upravo tu, ispod maslina, slikar

naznačuje što će se dogoditi neposredno poslije ove svečane i oproštajne, svete večere. Na desnoj strani panorame Isus na koljenima. Naslonio se na stijenu, bdi je, moli se i krvavo znoj, svjestan što ga čeka. Pred njim lebdi krilati anđeo i drži u rukama križ. Anđeo je i ovdje glasnik Božje volje i svjedok Božje blizine i nadnaravne pomoći u teškim prilikama. Istodobno, s druge strane ove pozadinske slike, pod stablima leže trojica Isusovih apostola: Petar, Jakov i Ivan. Bio ih je, piše evanđelist, poveo da mu budu u blizini u tjeskobnoj noći, a oni su, umorni, pozaspali. Tako slikar već na ovoj slici najsvečanijih Kristovih riječi, gesta i dara, ne zaboravlja podsjetiti na događaj kojim se Kristovo djelo upotpunjuje-muku na križu.

Antun Jarm